

Existential Challenges for Ukraine in the War with Russia

UDC 316.4/35501(470:477)

DOI: <https://doi.org/10.15421/1723138>**Slotiuk Petro**Ph.D., Assoc. Prof., <https://orcid.org/0000-0002-3033-1666>, universitetart@gmail.com*Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Vinnitsia, Ukraine).*

Abstract.

The relevance of the study is explained by the conditions in which Ukraine found itself as a result of the Russian invasion and the challenges that have acquired a pronounced existential character for it. Despite the fact that the term "existential challenges" was used quite often by the mass media, in the scientific environment it was not used enough to explain the external and internal threats that Ukraine faced in the latest period of its history.

The purpose of the research is to study the existential threats to Ukrainian society caused by the civilizational gap between East and West, which was reflected in the geopolitical ambitions of the Russian Federation and caused Russia's aggressive war against Ukraine.

Conclusions. Existential challenges threatening Ukraine are caused not only by the foreign political circumstances in which our state found itself before and after the full-scale invasion of the Russian Federation. They are also caused by internal problems that were not resolved during many years of conditional independence from Russia. Such challenges are not only the Russian-Ukrainian war. These include: the absence of a political elite capable of making adequate and effective management decisions and producing ideas that would contribute to the successful development of the country; almost destroyed education system; attempts to implement initiatives that destroy the intellectual environment, science, health care, Ukrainian information space; following the conflicting demands of neighboring states, especially in the humanitarian sphere.

All this significantly reduces the defense capability and stability of the country, has a negative impact on its international authority, and complicates the development of a national development strategy for the near term. At the same time, the people, in the overwhelming majority, are optimistic about their future, believe in victory over the enemy and connect their lives with Ukraine.

Keywords: existential challenges, threats, civilization gap, strategic development, identification, war

Екзистенційні виклики для України у війні з РФ

Слотюк Петро*Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Вінниця, Україна)*

Анотація.

Актуальність дослідження пояснюється умовами, в яких опинилася Україна в результаті російського вторгнення і тими викликами, що набули для неї яскраво вираженого екзистенційного характеру. Попри те, що термін «екзистенційні виклики» (existential challenges) досить часто вживається засобами масової інформації, в науковому середовищі не став достатньо вживаним у поясненні зовнішніх і внутрішніх загроз, з якими Україна зіткнулася в новітній період своєї історії.

Метою дослідження є вивчення екзистенційних загроз для українського суспільства, породжених цивілізаційним розломом між Сходом і Заходом, що знайшов своє віддзеркалення в геополітичних амбіціях РФ і спричинив агресивну війну Росії проти України.

Висновки. Екзистенційні виклики, що загрожують Україні породжені не тільки зовнішньополітичними обставинами, в яких опинилася наша держава до і після повномасштабного вторгнення РФ. Вони спричинені й внутрішніми проблемами, що не вирішувалися впродовж багатьох років умовної незалежності від Росії. Такими викликами є не тільки російсько-українська війна. До них належать: відсутність політичної еліти, здатної приймати адекватні й ефективні управлінські рішення і продукувати ідеї, які б сприяли успішному розвитку країни; майже зруйнована система освіти; спроби реалізації ініціатив, які знищують інтелектуальне середовище, науку, охорону здоров'я, український інформаційний простір; слідування суперечливим вимогам сусідніх держав, особливо в гуманітарній сфері.

Все це суттєво знижує обороноздатність і стійкість країни, негативно впливає на її міжнародний авторитет, ускладнює формування загальнонаціональної стратегії розвитку на найближчу перспективу. Разом з тим народ, у переважній більшості, оптимістично налаштований щодо свого майбутнього, вірить у перемогу над ворогом і пов'язує своє життя з Україною.

Ключові слова: екзистенційні виклики, загрози, цивілізаційний розлом, стратегічний розвиток, ідентифікація, війна

Вступ.

Проблема, що виникла після повномасштабного вторгнення РФ в Україну не стала проблемою вибору – що в цій ситуації робити, а чого ні? Не було це й оприлюдненням позиції як демонстрації себе через власне ставлення до війни, скоріше – екзистенційною реакцією на події, що виникли спонтанно і, які не піддавалися раціональному осмисленню. Спрацював так званий «феномен українськості» в реакції на можливу втрату національної ідентичності. Однак дуже скоро в інформаційному просторі стали звучати риторичні питання не риторичного змісту: не тільки за що ми воюємо, але й за що ми гинемо? Останнім часом з'явився черговий наратив щодо неефективності влади та її заміни. Ця тема виникла в умовах, коли частина суспільства демонстративно хизується своєю відчуженістю від війни, продовжуючи насолоджуватися життям в захваті екзистенційного запалу, а інша – героїчно бореться в окопах, де не завжди вдається вижити.

І як правило неочікувано для спільноти, що політикою цікавиться лишень напередодні електорального циклу виникла дискусія з приводу легалізації канабісу, що викликало бурхливі парламентські дебати та неоднозначну реакцію суспільства на можливість такого рішення. Над цією ідеєю непереконливим аргументом в інформаційному просторі, зависла теза: мовляв, пораненим і хворим це потрібно дозволити, щоб полегшити їм життя, а медикам дати можливість допомагати приреченим хоча б у такий спосіб. Питання звісно спірне і вимагає детального аналізу, а не лишень рекомендацій експертів – за якими, як завжди, приховуються інтереси тих, хто на цьому хоче заробити. Як стверджують західні аналітики – світ досить прагматичний і правлять ним не цінності, а інтереси, тому сподіватися на альтруїзм і добрі наміри окремих ініціаторів не приходиться. Та й попри рекомендації спеціалістів, які не завжди є обґрунтованими, варто звернути увагу на довготривалий соціальний ефект породжений практикою застосування легких наркотиків в умовах, коли ситуація вимагає не забуття в наркотичній відчуженості від світу, а креативного осмислення реальності, де не тільки тіло, але й свідомість (дух) проявляється в тому, що є і, що може бути.

Зауважимо, що це не єдина екзистенційна проблема, з якою зіткнулося наше суспільство в умовах війни. Такою проблемою є гендеризація українського соціуму. Це таке собі «розм'якшення» соціального середовища шляхом нав'язування і розповсюдження в мас-медіа ідей, які руйнують традиційну міцність культури, моралі й звичаєвого права. Впровадження гендерних практик і імплементація гендерного законодавства в українське – це вклинення в тіло культури таких моделей поведінки, які руйнують його з середини. Вістря

цього вклинення спрямоване проти традиційної сім'ї та традиційного виховання дітей. Відбувається це з допомогою технології запровадження гендерної рівності практично в усіх сферах суспільства. В самій цій ідеї немає нічого особливого. Гендерна рівність переважно є соціальною проблемою і більше усіх переймаються нею феміністські організації. Стамбульська конвенція 2011 року взагалі трактує її як боротьбу з насильством проти жінок. Однак саме феміністки заводять її в політику і під виглядом боротьби з гендерними стереотипами, пропагують ідею толеранції до тих груп населення, які в модерному суспільстві завжди перебували в статусі маргінальних.

В цьому контексті важливу роль відіграє сфера освіти та виховання. Школа, як ключовий інструмент соціальної інженерії, виконує функцію передачі соціального досвіду і набуття нових методів самопрояву, що дозволяють дитині адаптуватися до умов наявного соціального середовища. Вона значною мірою програмує поведінку молоді й допомагає засвоєнню елементарних стратегій життя, які спрямовані на індивідуальну самореалізацію в тих соціальних групах до яких ви та ваша дитина належить, або буде належати. Саме тому школа – це майбутня модель соціуму. Конструювання поведінки людини чи підштовхування її до відповідних дій є чи не найголовнішим завданням школи поряд із набуттям знань, розвитком здібностей і вибором професії. Через це вона важливіша за оборону, оскільки ефективна оборона, як і ефективна економіка, охорона здоров'я повністю залежать від характеру освіти та її якості.

Суспільство, яке не здатне утримувати заклади освіти на належному рівні й підтримувати високий соціальний статус вихователів, учителів, викладачів університетів – не може бути конкурентоспроможним, а держава, що реалізує таку політику, не здатна суб'єктивуватися в системі міжнародних відносин. Дуже цікаву, з цього приводу дискусію розпочав відомий український філософ А. Баумейстер. Вона стосується самої ідеї університету, який би міг формувати справжню еліту, готову протистояти екзистенційним викликам XXI століття (Університет, 2021).

І, на кінець, проблема мови, яка ще з XVI століття не перестає бути каменем спотикання не тільки для політиків, які досить часто використовують її у політичній боротьбі, заграваючи із маргіналізованими групами зросійщеного електорату, а й для чи малої частини населення. Ситуація ускладнюється корумпованістю державного апарату і неефективною роботою органів державної влади та управління, заплутаним законодавством, порушенням прав людини, ігноруванням інтересів суспільства при умовному збереженні псевдодемократичних процедур прийняття рішень й реалізації принципів представницької демократії.

До цього слід додати демографічну кризу,

посилена фактором війни та фізичного винищення людей в тому числі й в результаті застосування РФ геноцидних практик на окупованих нею українських територіях.

Непроста ситуація склалася й в економіці. За прогнозами Міністерства економіки України впродовж 10 років потрібно буде залучити у виробничу сферу близько 4,5 млн робочих рук, однак ніхто не знає звідки їх узяти (Грущенко, 2023). Деякі експерти взагалі не схильні мислити віддаленими перспективами та наголошують (як екзистенційній загрозі) на невдалому наступі ЗСУ, відсутності чіткого розподілу повноважень між цивільною і військовою адміністраціями, не переведені економіки на військові рейки, відсутності «затвердженої допомоги нашій країні від США» (Мисленюк, 2023). Це говорить лише про одне – нездатності політичної еліти виокремити головні стратегічні пріоритети у війні з РФ і сформувані механізми протидії принаймні мінімізації їх впливу на ситуацію.

І тут виникає контекст домовленостей, які визначатимуть правила і стратегії подальшого розвитку України, що, в силу історичних обставин, вкотре стала центром цивілізаційного зіткнення, результати якого залишаються мало прогнозованими та передбачуваними. Це й визначає характер смислового протистояння між Росією та Україною, між Східною і Західною цивілізаціями. В основі цього протистояння закладений маргінальний ідеологічний концепт «руського мира», в якому відображена глибинна сутність війни між російською федерацією та Україною.

Метою дослідження є вивчення екзистенційних загроз для українського суспільства, породжених цивілізаційним розломом між Сходом і Заходом, що знайшов своє віддзеркалення в геополітичних амбіціях РФ і спричинив агресивну війну Росії проти України.

Аналіз попередніх публікацій та досліджень.

Матеріали, в яких висвітлюється проблема екзистенційних загроз для України часто з'являються на шпальтах періодичних видань, телебаченні, радіо, соціальних мережах, однак у науковій літературі вона не знайшла належного відображення за виключенням оприлюднених результатів соціологічних опитувань, які проводили різні дослідницькі кампанії такі як Центр «Демократичні ініціативи», Київський міжнародний інститут соціології (КМІС), Інститут соціології академії наук України, соціологічна група «Рейтинг», «Разумков центр» тощо. Однак немає жодного українського журналіста, який би не торкався цієї теми. Та характер їх публікацій і виступів на телевізійних каналах, в тому числі й альтернативних, свідчать не тільки про значні розбіжності в оцінках, що є цілком природним для ЗМІ, але й вказують на розповсюдження тенденційної, часто спрощеної, а інколи й неправдивої інформації. Значне місце

тут відводиться пропаганді, яка спрямована на зміну картини світу і є одним із найефективніших інструментів інформаційно-психологічного впливу на людей, що соціалізовані в умовах домінування російського кіно, попмузики, літератури, російських історичних концепцій тощо.

В процесі дослідження були використані окремі публікації розміщені у закордонних виданнях, таких як «The Times», «The Economist», «Foreign Affairs», де наголошується, що екзистенційну війну проти України Путін вирішив розпочати давно, а ідеологічне і теоретичне обґрунтування своєму рішенню виклав у 2021 році у вигляді роздутої історичної екзегези, в яку мало хто вірив не тільки в Україні та за її межами, але й в самому оточенні Путіна (Kasianov, 2022).

Не менш важливою для дослідження, особливо з методологічної точки зору, стала праця відомого американського політолога С. Гантінгтона «Зіткнення цивілізацій», яка вийшла у США в 1996 році (Huntington, 1996). У ній автор справедливо вказує на культурні розбіжності між народами, які не сприяють їх об'єднанню, а, коли вони існують всередині країни, то це призводить до її розпаду (Huntington, 1996). Таке твердження стало першим сигналом науковій та експертній спільноті – звернути увагу на історично та культурно обумовлені розбіжності між Україною та Росією, оскільки саме вони утворили між ними той екзистенційний розлом, що призвів до агресії, 2014-го і 2022-го року. Ця теза надалі буде підтверджена у публікаціях Т. Снайдера, Н. Яковенко, Т. Таїрової-Яковлевої, Я. Грицака та інших авторів.

Не менш важливою проблемою яка загрожує існуванню української нації є проблема освіти. Від її вирішення залежить характер стратегічного вибору України та її стійкості у війні з РФ. В цьому контексті увагу привертає аналітичний звіт «Вища освіта в Україні: зміни через війну» (Вища освіта в Україні, 2023), в якому представлено величезний масив матеріалів, статистичних даних щодо ситуації в освітньому середовищі, але там відсутній узагальнений аналіз викликів, з якими Україні прийдеться зіткнутися найближчим часом, і які носять яскраво виражений екзистенційний характер.

До цього додається суперечлива ідея гендеризації соціуму ініційована ЄС, що у своєму керунку переслідує переоцінку традиційної системи цінностей, переосмислення соціальних ролей чоловіка і жінки, фемінності й маскулітності, вибору сексуальної ідентичності, яка впроваджується у свідомість молодого покоління через заклади освіти та з їх допомогою. Останнім часом це стало елементом політики й знайшло схвальну оцінку в публікаціях чималої кількості українських науковців. Серед закордонних авторів, які є відомими й у нас, особливий інтерес представляють праці Дж. Батлер (Butler, 1999) і, можливо, менш відомі дослідження ідеології «культури викликів» (call-out culture), що

набула широкої популярності в країнах Заходу і, поки що, маловідомі в Україні (Duchi, 2019). Ця тема давно інтегрована в політичне поле нашої держави, певною мірою узаконена і вимагає стати традиційною нормою повсякденного життя українців, які мусять прийняти її так само як і себе – чесно і відкрито. Але, коли, – як писав Ф. Ніцше, – чеснота досягає влади «у той же спосіб, що і політична партія» саме тому вона стає аморальною» (Ніцше, 1994, с. 131). І не дивлячись на, здавалось би, нейтральну до науки проблему, з точки зору суспільства вона перетворюється на той додатковий виклик, який загрожує теперішній системі цінностей і авторитету усталеного морального імперативу нації.

Частина публікацій, в яких знайшла відображення тема existential challenges, було взято із електронних ЗМІ, таких як видання «Українська правда», «Слово і діло», «LB.ua», «Цензор.net». Однак характер матеріалів оприлюднених ними хоча і не варто ототожнювати з науковими, разом з тим вони прагнуть об'єктивно відображати характер подій і фактів, важливих для наукового аналізу.

Результати дослідження.

Як свідчить аналіз проведений Міграційною платформою EWL, Фондом EWL та Центром Східноєвропейських студій Варшавського університету влітку 2023 року, кількість охочий залишитися в Польщі на довше серед біженців з України, склала 36 %, а серед тих, хто перебував тут до початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну – 60% (Кузенко, 2023). Зрозуміло, що ці цифри не є сталими та будуть змінюватися. Не вказують вони й на загальну тенденцію, яка б свідчила про демографічний колапс, викликаний російською агресією. Подібне в історії України траплялося і не раз. Принаймні у XX столітті було три таких випадки, пов'язаних з громадянським протистоянням і розоренням українського селянства, голодоморами й війною з нацистською Німеччиною. У XVII столітті, після смерті Б. Хмельницького (так звана Руїна), центральна Україна взагалі збезлюднилася. Однак і в цій ситуації населення не втратило своєї національної ідентичності, прагнення будувати національну державу, бажання зберегти звичаї й традиції, які й сьогодні складають основу культурного коду українців. Пояснити це можна лише тим, що етнос в жоден із вказаних періодів не досяг своєї найвищої фази розвитку в тому числі й тому, що історичний процес на цих територіях носив яскраво виражений дискретний характер. Все це впливало на настрої українців їх поведінку, здатність активно відновлювати звичний образ життя, передаючи досвід повсякдення молодшим поколінням.

В загрозовій ситуації народ готовий був брати зброю і захищатися. Так сталося і під час російського вторгнення про що свідчать опитування проведені в Україні Центром Демократичні ініціативи імені

Ілька Кучеріва напередодні вторгнення. Опитування відобразило настрої українців та відчуття зовнішньої загрози з боку Росії. За результатами дослідження у разі російської агресії до збройних сил України готові були приєднатися 8,2 % опитаних, до добровольчих об'єднань ще – 14,3%, надавати волонтерську допомогу зголосилися 25,2%. Тобто активну участь в обороні країни готові були взяти 47,7% громадян і лише 17,7% сказали, «що нічого не робитимуть, а намагатимуться вижити», а 13, % не вірили в агресію взагалі (Андаліцька, 2020).

Показовим є і той факт, що 40,0% громадян вважали війну Росії проти України дуже ймовірною і чинити опір агресору уже тоді готові були 10,0% опитаних на Сході, 29,0% – у Центрі та 25,0% – на Заході країни (Андаліцька, 2020). Це і стало причиною, чому Україна вистояла і продовжує боронитися. Разом з тим затягування війни, перехід її у довготривалу фазу і виснаження цих 47,7% найактивніших громадян, породжують диференціацію у поглядах, яка відображається в оцінках, позиції та уявленнях сформованих війною.

Досить часто цю проблему пов'язують із посттравматичним синдромом (ПТСР) і психологічними розладами спричиненими умовами неймовірного психологічного перенапруження. Однак ПТСР пов'язаний ще й зі зміщенням картини світу в бік від реального до віртуального, де фрейм війни накладається на фрейм мирного повсякдення, в якому домінують елементи віртуальності та відстороненості від того, що відбувається. Швидко перейти з одного в інше стає неможливим через глибоке занурення в іншу реальність, ту яку породила війна. Для багатьох такий перехід стає неможливим. Через це виникає чимала кількість конфліктів, переважно побутового характеру, оскільки умови повсякдення в більшості своїй базуються на віртуальному характері стосунків, сформованих системою виховання, ЗМІ, кіно, телебаченням, літературою, комп'ютерними іграми, соціальними мережами тощо.

Тому наш психологічний комфорт залежить і від того як ми ці два фрейми зможемо поєднати. А це залежить від адаптації особистості до умов швидкого переходу з одного в інше, демонструючи власну «волю, вищу за обставини» з відмовою від старих звичок, вивільнення закодованих спогадів «про минулий досвід, оскільки ці спогади, радше за все, безповоротно застаріли та вже не відповідають нашим поточним обставинам» (Диспенза, 2019, с. 30). А обставини породжують відчуття спорідненості і єднання, що ґрунтуються на базових маркерах спільної історичної долі та спільних цінностях. Ось чому сучасний український націоналізм не є архаїчним, культурно замкнутим, а нація демонструє інший рівень розвитку, опираючись не на «ґрунт і кров» чи віру, як це було в епоху модерну, а на спільні цінності і єдині моральні імперативи. Так формується

нова українськість з її історичними символами, пантеоном героїв та ідентифікацією. Це не є втратою слов'янсько-нормансько-русинського начала і черговим переписуванням історії під нові політичні обставини.

Навпаки, настав час, коли обставини мусять прилаштуватися до логіки історії, яка поступово відходить від поверхневого тасування фактів і формує «той образ, що його утворює наша інтелектуальна спроможність: поняття вічності й поняття темпоральної приналежності, що не має кінця» (Баумейстер, 2014, с. 19). Цим лише можна пояснити волю до спротиву і бажання повторити хоча і міфологічну, але історію короля Артура, який став національним героєм Британії не тому, що був реальним персонажем подій VI століття н.е., а тому, що його образ уособлював прагнення народу бути самим собою. Однак це впливало не тільки виключно із його бажання, а із практики тодішніх протистоянь, в якій формувався початок історії, пізніше впорядкованої тривалістю традиції й звичаєвим правом, на основі яких Британія ставала Великою. Події в Україні не є початком її історії. І трагедія України не в тому, що вогонь війни знову палає на її землях. Трагедія в тому, що війна в Україні спалахувала досить часто, як і геноцид, що неодноразово супроводжував її.

Т.Снайдер у своїй книзі «Криваві землі: Європа між Гітлером і Сталіним» наводить спогади В. Гроссмана, якими той поділився після відвідання концтабору «Треблінка» у 1944 році. Гроссман побачив там те, що залишилося...: «фотографії дітей у Варшаві й Відні, фрагменти української вишивки, мішок волосся – світлого і темного» (Снайдер, 2011, с. 364). А все тому, що Україна, як і Польща, Білорусь, так власне й Австрія, географічно знаходяться на лінії цивілізаційного розлому, який не визначається нашими відносинами з Росією чи Німеччиною, а конфліктом Західної й Східної цивілізацій. С. Гантінгтон, який писав про це, мисливши в межах парадигмальних трактувань розпаду СРСР (чого дуже боявся Захід) і будував свої припущення щодо міжнародних конфліктів і конфліктів на пострадянському просторі саме на їх основі, помилявся (Huntington, 1996). Він не допускав, що «тріщина», майже одночасно, з'явилася на лінії як історичного, так і цивілізаційного провалля, що розвело цих два світи у сприйнятті як часу, так і простору. Згодом це породило інтелектуальний вир коментарів та експертних оцінок куди попала не тільки пострадянська, але й західна наукова спільнота. Так ми опинилися в точці інформаційної біфуркації, оцінювальних суджень і вихолощення смислової основи фактів, що до сьогодні заважає прийняттю швидких і правильних рішень.

Домінування в інформаційному просторі пояснень емоційного характеру дезорієнтує людей, актуалізує проблему війни, повертаючи світ до застарілого досвіду застосування права ґрунтованого на силі.

І, якщо питання доцільності війни є зрозумілим, принаймні теоретично, то проблема миру примушує шукати формулу – на яких умовах. Саме це і визначає позицію українців у їх ставленні до агресії РФ. З іншого боку, демонструє готовність долати труднощі що проглядається у зниженні важливості матеріальних цінностей, що також є «феноменом адаптації до війни» (Коваленко, 2023).

Соціологічні дослідження проведені Інститутом соціології НАН України у грудні 2022 року, показали, що для нормального життя українцям потрібно на 2 тис. грн менше грошей, а ніж це було у 2021 році (Коваленко, 2023). А те, що люди під час війни «живуть, ходять в ресторани... це вже постадаптація» (Коваленко, 2023). Вони «знову починають дивитися на суспільство не тільки з точки зору того, що війна, і все треба віддати, а більш різнопланово і складно...» (Коваленко, 2023). Ця «складність» відображається і в рейтингах влади, яка діє в Україні. Якщо у 2022-гому році її діяльність позитивно оцінювала майже половина опитаних, то «за останні пів року вона стала гіршою».

В динаміці це виглядає так: якщо у листопаді 2022 року «функціонування держави в Україні позитивно оцінювало лише 32% опитаних, а негативно – 67%», то після вторгнення «позитивно діяльність держави оцінювала майже половина (47%) опитаних», однак уже в червні 2023 року ситуація кардинально змінилася. Тих, хто позитивно ставився до діяльності органів влади зменшилося до 22% опитаних, а негативно – зросла майже до 40% (Коваленко, 2023). Тут варто зазначити, що «постадаптація» – це не тільки негативне ставлення до діяльності владних структур, а й ухилення від служби в армії, бажання незаконно виїхати за кордон, або, не звертаючи увагу на війну, скористатися протиправними схемами збагачення, які переважно є корупційними. Це бажання втриматися зачепившись за старі форми буття, які зафіксовані минулим соціальним досвідом.

І це стосується не тільки середнього і вищого класу, у яких більший доступ до влади й грошей, до того ж визначений несправедливим перерозподілом суспільних благ, який триває уже більш як тридцять років. Це характерна особливість усього українського суспільства. А, оскільки в процесі його становлення був порушений принцип справедливості, закономірно з'явилися умови формування такої національної еліти, яка не здатна усвідомити пріоритетність спільного інтересу над приватним. Своім образом життя, моральними установками та поведінкою вона демонструє зневагу до спільноти, нав'язуючи їй спотворену систему цінностей і правил.

Як результат Україна отримала представництво маргіналізованих груп, що опинилися на вершині влади завдяки «здібностям», неприйнятним у цивілізованому світі. Це стало наслідком руйнації елітарного середовища й інтелектуального вигорання

нації в умовах панування пролеткульту, партійності, ідеологічної заангажованості й пропаганди, на які опиралася радянська система у формуванні сумісної з психологією нижчих класів соціальною структурою. Ознакою елітарності став доступ до влади, а не заслуги перед вітчизною. Це порушувало логіку формування соціальної структури й руйнувало природу мобільності, встановивши такі соціальні фільтри, які забезпечували негативний відбір і відповідну до нього статусність. В цьому причина колаборації, зрадництва і ненависті до усього українського у частини зросійщеного населення.

Ще у XVI столітті, – як писала відома українська дослідниця Н. Яковенко, – «людина високого роду мусила поводитися відповідно до свого статусу, а її неадекватна поведінка сприймалася як щось неадекватне і негоже (Яковенко, 2008, с. 81). Але, то було напочатку модерну та й тодішня еліта переважно шаблею здобувала привілеї та значимість, а не тільки хабарями й хитрощами. У нас же сталося навпаки.

Постмодерн винайшов інші методи набуття статусності й впливовості. Успішними стали вважати тих, хто навчився продавати «яйці по сімнадцять», торгувати гуманітаркою і ховати долари в офшорах. Це вимагає «переосмислення провідної системи цінностей та ідеалів» і вказує на необхідність поєднання їх із «соціальним світом людини» (Ананьїн, & Горлинський, 2022, с. 36). В іншому випадку подолати проблему подвійної моралі й бльознірства буде неможливим.

Разом з тим оптимізм в українців залишається достатньо високим. Так за даними Разумков центру, який проводив опитування в лютому-березні 2023 року, 61% опитаних вважали «що події в Україні розвиваються у правильному напрямку» і лише 21% – у неправильному. Напередодні повномасштабного вторгнення Росії в Україну вони становили відповідно 20% (у правильному напрямку) і 65,5% (у неправильному) (Оцінка громадянами ситуації, 2023). Як показує дослідження рівня оптимізму українців за цей період, то він зріс: 49% із загальної кількості респондентів «вірять, що Україна здатна подолати проблеми та труднощі протягом найближчих кількох років, 36% вважають, що Україна зможе подолати проблеми у більш віддаленій перспективі, і лише 3% – що Україна не здатна подолати існуючі проблеми (Оцінка громадянами ситуації, 2023). Коли порівнювати ці показники із 2021 роком, то вони становлять 18%, 54% і 18% відповідно (Оцінка громадянами ситуації, 2023).

Найбільше громадяни України довіряють Збройним Силам (96%) і найменше держапарату, якому не довіряють 64%. Найбільш корумпованими вважають Верховну Раду і Кабмін, а представникам старої політичної еліти не довіряє переважна більшість опитаних (Оцінка громадянами ситуації, 2023). З цього можна зробити висновок, що 85%

українців вірять у свою країну, а війна тільки зміцнила у них цю віру. Підтверджує цей факт і дослідження Фонду «Демократичні ініціативи» проведене в у червні 2023 року. Дослідження показало, що 53% українців готові терпіти наслідки війни, 77% – вірять у перемогу України і 89% – пов'язують своє життя з Україною (Оцінка громадянами ситуації, 2023). Тобто громадська думка чітко орієнтується в ситуації, що склалася, усвідомлюючи реальну екзистенційну загрозу з боку Росії.

При цьому існує чітке бачення перспектив і можливостей будувати успішну державу, проєкт якої визріває в середовищі громадянського суспільства, в якому стара політична еліта участі не бере. Через це рівень довіри до її топових представників різко падає, а недовіра зростає. Так Ю. Бойку недовіряють 85% опитаних, Ю. Тимошенко – 82%, П. Порошенку – 65% (Аналітичний звіт, 2023). Однак все це ускладнюється тим, що процес формування нової української еліти знаходиться на початковому етапі, а його динаміка не відповідає ситуації, що склалася. До того ж виклики, з якими зіткнулася Україна лише ускладнюються, вимагаючи нових ідей ефективних управлінських рішень, креативного підходу до формування національної стратегії.

Про це свідчить і опитування проведене у вересні 2023 року, яке показало, що 73% відчували погіршення загальноекономічної ситуації в Україні та лише 13% відповіли, що для них нічого не змінилося. А от на погіршення власного економічного становища вказали 60%, для 35% – воно не змінилося і лише у 5% покращилося. Зменшилась кількість оптимістів щодо покращення економічної ситуації у майбутньому. Так покращення очікують 29%, 26% думають, що нічого не зміниться і 32% – очікують погіршення (Аналітичний звіт, 2023). Тобто 58% респондентів поглинуті песимістичними настроями, що не є дивним для тієї ситуації, в якій знаходиться країна. При цьому понад 60% сподіваються, що економічна ситуація не зміниться у наступному році із них 23% вірять у покращення. Як не парадоксально «майбутнє економіки України відносно краще оцінюють мешканці Півдня», аніж Центру і Заходу (Двадцять четверте загальнонаціональне опитування, 2023).

Цікавим є й те, що кількість переселенців зі Сходу і Півдня не змінилася і складає 18% (Двадцять четверте загальнонаціональне опитування, 2023). Таж соціологічна група вказує, що станом на вересень 2023 року, кількість переселенців у Європу з України зменшилась. Так біженці, що перебувають у Європі близько року склали 59% опитаних, ті хто перебуває там більше пів року – 9%, а ті, що приїхали до Європи близько місяця – 4% (Двадцять четверте загальнонаціональне опитування, 2023). Важливим є і те, що переважна більшість із них живуть у комфортних побутових умовах, що підтвердили понад 80% респондентів. Більш

як 40% подорожують Європою і більше ніж 50% стверджують про позитивне ставлення до них з боку європейців (Двадцять четверте загальнонаціональне опитування, 2023). Вказують вони й на кращі доходи в Європі у порівнянні з Україною, кращий соціальний захист, захист прав і свобод, та можливість знайти роботу і комфортно жити, але 49% не хотіли б залишатися за кордоном назавжди. Навіть серед українців, які виїхали на заробітки у Європу до війни, повернутися додому мріють 40% опитаних. Як стверджують дослідники «опитані в абсолютній більшості оцінили послуги в Україні на значно вищому рівні, ніж в Європі», однак фактори, що впливають на рішення повернутися в Україну пов'язані не тільки із цим. Найбільше впливають на рішення повернутися можливість жити в кращих умовах «й досягти успіху», знайти роботу, доступне жило, а також здобути освіту. (Всеєвропейське дослідження українців у Європі, 2023). Це те на що варто було б звернути увагу політикам в процесі формування майбутньої стратегії розвитку України та створення ефективного механізму управління державою. З іншого боку, результати досліджень, хоча і не вказують на «розчарування» українців Європою після глибшого ознайомлення з умовами проживання там, однак дозволяють об'єктивніше оцінити можливості самої України попри корупцію, бюрократизованість, несправедливість, яку уособлює судова система тощо.

Війна збурила українське суспільство і відкрила нові можливості його оновлення. Попри трагедії, які вона принесла і неефективність державного управління, екзистенційний потенціал нації залишається досить високим. По закінченню бойових дій і з початком відбудови країни переважна більшість тих, хто вимушено виїхав до Європи, повернуться в Україну, але жити, як до війни вони уже не зможуть. Досвід тимчасової імміграції та знайомство з умовами та культурою європейських країн, з іншими практиками повсякдення сформує у них іншу картину світу і новий погляд як на свою особисту історію, так і історію своєї країни. І це є одним із найбільших екзистенційних викликів, яким Україна мусить справитися.

Є й інші, на які не часто звертають увагу як науковці, так і представники засобів масової інформації. Одні через брак вірогідних даних, які можна було б аналізувати. Інші – скоріш, не звикли озвучувати те, що відображає реальну картину дійсності й те як вона змінюється впродовж певного проміжку часу. Мова насамперед йде про емоційне сприйняття подій населенням України пов'язаних із війною. Оперуючи даними, які оприлюднив Київський міжнародний інститут соціології (КМІС) у травні 2022 року, можна сказати що уже тоді страх і тривога поглинули 38% громадян, 19% перебували в шоківому стані, а ще 7% – у пригніченому.

(Баланчук, 2022). Наведені цифри засвідчують, що майже половина українських громадян опинилася в ситуації страху і тривоги, що є цілком зрозумілим. Впродовж року ситуація суттєво не змінилася. Існує припущення, що вона погіршилася.

В одному з інтерв'ю «Українській правді» була висловлена думка, що «люди дуже погано адаптуються до нових умов. У більшості спостерігається втрата когнітивних навичок – погіршилась пам'ять та увага. Є великі проблеми з відновлюваністю ресурсів, від того тотальна виснаженість і постійна втома» (Ситнік, 2023). Станом на кінець лютого, згадує теж видання, – «близько 17% респондентів зазначили, що їм довелося розлучитися з рідними людьми, і майже стільки ж повідомили, що їхні родичі були вимушені виїхати в інший регіон чи населений пункт. У 20% – родичі виїхали за кордон» (Барсукова, 2023). Це уже стало викликом і чим довше триватиме війна, тим більше ситуація погіршуватиметься.

Деякі думки з цього приводу висловив міністр охорони здоров'я України О. Ляшко, який, у листопаді 2022 року, сказав, що «у 20-30% осіб, які пережили травматичні події, може розвинути посттравматичний стресовий розлад (ПТСР). Крім того, через 5-7 років» відбудеться «посилення та зростання кількості наркотичної, алкогольної та інших залежностей. Через психоемоційну напругу, спричинену війною, українці постаріють на 10-15 років» (ПТСР та загострення, 2022). Наскільки такі твердження відображають загальну тенденцію сказати важко, як важко заперечити можливість названих небезпек.

Разом з тим криза, у якій ми опинилися, має не тільки потенціал загрози, але й сприяє зміні системи цінностей, що сформувалася впродовж 30 років і сприяє покращенню ментального здоров'я нації. Як зазначав в одному із своїх досліджень С. Гроф, – «багато станів, які сучасна психіатрія вважає паталогічними й лікує медикаментозно, лише послаблюють симптоми, відтепер трактуються як «духовні аварії», тобто психодуховні кризи, що несуть в собі цілющий трансформаційний потенціал» (Гроф, 2019, с. 14). Інша справа, чи зможе сучасне українське суспільство цей потенціал використати?

Важливо не забувати, що трансформаційні можливості суспільства головно залежать і від ефективної системи освіти. Чимало тут покладається на її зміст і наповнення його тими смислами, які сприяють покращенню когнітивної спроможності майбутніх поколінь і роблять їх конкурентоздатними в процесі творення нової картини світу і нових цінностей. Вхідження України у креативне середовище західної цивілізації робить її причетною до формування базових моральних орієнтирів, безпекових умов і нових правил співіснування. А це, в першу чергу, залежить від оптимізації мережі

закладів освіти, особливо вищих. В Україні на сьогодні нараховується 320 вищих навчальних закладів, із яких 220 державної форми власності, 32 – комунальної та 112 – приватної (Ніколаєв, Рій, & Шемелинець, с. 10).

Однак форми навчання і зміст освіти практично залишаються тими, які існували до і після 1991 року. Нічого не вийшло з реальною автономією університетів. Ніхто не думає над тим як здійснити перехід від моделі масового університету до університету який є закладом формування національної еліти. Доволі заплутаною залишається система захисту кандидатських та докторських дисертацій. Мати науковий ступінь виявилось досить популярною «забавлю» в середовищі чиновників і політиків, що сприяло поширенню академічної недоброчесності (плагиату) і знівелювало значення наукової роботи, статусу науковця, спричинило відтік наукових кадрів за кордон, а в умовах війни й вимушеної міграції працівників наукових установ і вищих закладів освіти, поставило під загрозу модернізацію України, створило умови для її технічного та гуманітарного відставання.

Цьому сприяє й система університетського менеджменту, яка перетворює освітні заклади на бізнес корпорації з відповідною корпоративною культурою.

Через це падає престиж науковця, викладача, а можливість відкриття спеціалізованих рад із захисту дисертацій, яку отримали далекі від науки вищі навчальні заклади, особливо на периферії, сприяє поширенню псевдонаукових підходів, розмиває академічне середовище кадрами, для яких не наука, а науковий ступінь став чи не найпривабливішим додатком до їх професійної біографії. Особливо це стало помітним у таких галузях як право, економіка, педагогіка, менеджмент. В результаті розпочався процес звільнення, за власним бажанням, професорів і доцентів провідних українських вишів, які не погоджуються з системою, що склалася. Для прикладу, Київський національний університет імені Тараса Шевченка покинув відомий український філософ А. Баумейстер. Подібні випадки хоча і не оприлюднюються, але існують і в інших закладах освіти.

Один із доцентів рейтингового Київського вишу стверджує, що у них, за останній період, звільнилося 200 співробітників. На питання журналістки, що стало причиною їх звільнення? «Не зуміли домовитися з керівництвом про свій статус і зайнятість у команді, тому zostалися без роботи на початку навчального року. У нас завжди багато що залежить від особистого ставлення керівництва і його настрою в конкретний момент», – стверджує викладач (Даниленко, 2023). На фоні збільшення навантаження, посилення бюрократичних процедур, появи нових форм звітності не тільки за навчальну, наукову, але й організаційну,

виховну роботу, міжнародну співпрацю, яка має бути розписана в індивідуальному плані викладача, і за виконання якої той мусить відзвітувати, посилюються вимоги щодо участі в громадському житті вишу й формування у студентів мотивації до навчання, оскільки значна частина із них обирали майбутню професію переважно за критеріями вартості навчання і нижчого прохідного балу, часто не маючи уявлення про те чим вони будуть займатися по закінченню вузу.

Навантаження збільшується ще й тому, що, «коли кількість студентів падає, ставка» викладача «ділиться» (Шимків, 2018). В результаті на одну ставку претендує все більша кількість викладачів» (Шимків, 2018). До цієї проблеми варто додати так званий місцевий трайбализм, який став фактором у підборі та формуванні кадрового потенціалу закладів освіти. Однак Міністерство освіти ніяк на це не реагує. Воно нібито закрито ширмою від тих реалій, в яких ми існуємо і не бачить ніякої загрози ні для освіти, ні для себе. «Найбільше побоювання у тому, – стверджує освітній омбудсмен С. Горбачов, – що ми переможемо, а все залишиться як було». З його точки зору «питання про зміст освіти, підготовку вчительських кадрів, формування освітньої мережі», а також фінансова автономія «закладів освіти набувають екзистенційного значення» (Кабанець, 2022).

Все це руйнує інтелектуальне середовище і відкриває можливості для інкорпорації до його складу тих, хто за своїми здібностями до нього належати не може. Яскравим аргументом на користь цього твердження є збільшення скандальних випадків і звинувачень у плагиаті окремих псевдонауковців і особливо чиновників. Однак ситуація із цим явищем досягла такого рівня, що винуватці не несуть ніяких репутаційних втрат в силу моральної деградації, яка гостро проявилася в групах, з яких формується вищий клас українського соціуму.

З іншого боку, система освіти стала механізмом, з допомогою якого впроваджуються нормативні «стандарти» певних спільнот, які стали важливим елементом європейських політичних практик. Мова йде про так звану ідею гендерної рівності, яка із соціальної проблеми, пов'язаної із боротьбою з насильством проти жінок (Стамбульська конвенція 2011 р.), перетворилась на конструкт «нової свідомості», що нав'язується суспільству, як результат переоцінки традиційних цінностей і традиційної моралі в той час, коли традиційну мораль варто сприймати, як концентрований досвід минулого, який даний нам не тільки для того, щоб ми відчули самих себе і не тільки як біологічних істот, а й для усвідомлення мети буття в контексті нашого існування. До того ж «спосіб підвищити рівень свідомості», як писав Е. Толле, – це «перестати надавати особливої ваги тому, хто ви» є «на рівні форми» (Толле, 2018, с. 192). Не тому, що форма неважлива, а тому, що вона не існує сама по собі.

Вона не є настільки автономною, щоб визначати те, що закладено в її потенції.

Окрім цього, існує залежність форми від її змісту. Форма є тим чим є, а не тим, що має бути не в сенсі принципу, що зобов'язує правила чи припущення нових цінностей (Хайдеггер, 1993, с. 95), а лише «екзистенційною інтуїцією сушого», що породжує «екзистенційне судження», яке «стверджує не лише існування чогось, а й відмінність між існуванням і тим, існуванням чого воно є» (Стружевський, 2014, с. 49). Тобто необов'язково пов'язувати форму «існування з тією чи іншою сутністю» (Стружевський, 2014, с. 50). Саме в цьому криється онтологічна помилка теоретиків гендеру, яка звучує «простір діалогу», оскільки самопрояв «Я» не ототожнюється «з тим, що є його, воно його трансцендує» (Тішнер, 2019, с. 96).

Описуючи різні значення «Я» Ю. Тішнер особливо виділяє «Я»-аксіологічне, стверджуючи, що воно є іншою силою «ніж сила почуття чи переживання». Воно існує «бо існує те, що важливе, сама сила важливості, а не тому є важливим (має свою вагу, має своє значення), що існує» (Тішнер, 2019, с. 96). В цьому «онтологічна сутність буття» (Ананьїн, & Горлинський, 2022, с. 46), яка повертає нас до ідеї Бога – в нескінченності його всеосяжного самопрояву. Гендер же, з точки зору філософського обґрунтування, яке, найкраще представлене в роботах Дж. Батлер, є актуалізацією не стільки феміністських концепцій, що відображають соціальну проблему рівності статей, скільки проблему ідентифікації себе з тим, ким ти, як біологічна істота, є у прояві своєї фізіологічної сутності. До того ж ти можеш обрати її за власним бажанням (Butler, 1999, р. 9). Але для неї цього замало. Важливо інтегрувати ідеологію гендеру у політичний контекст, а далі унормувати, представивши як зобов'язувальне начало в правилах поведінки. Однак правило стає зобов'язуючим тільки як інституційна норма. Лише тоді воно попадає у сферу соціального регулювання й інституційного впливу. Такий вплив можна здійснювати з допомогою системи освіти, яка на основі цього формує нову ідеологію виховання з метою прийняття суспільством таких моделей поведінки, які воно буде визнавати за норму (Дворкін, 2000, с. 44).

До цього додається ідея легалізації легких наркотиків, яка спочатку збурила суспільство, але, поки що, не закріплена на законодавчому рівні. Дискусія у Верховній Раді України з цього приводу розпочалася влітку 2021 року. За легалізацію медичного канабісу активно виступили 82 депутати на чолі з головою комітету з питань здоров'я нації М. Радучьким. Ініціаторами законопроекту стала фракція «Голос», а його співавторкою була її лідерка О. Устінова. М. Радучький переконував, що медичний канабіс вкрай необхідний нашим дітям, які хворі на дуже багато онкологічних захворювань. Це потрібно нашим атовцям, які пройшли війну з Росією. Загалом

2-3 мільйонам громадян України» (Шевченко, & Лазур, 2023). Не дивлячись на те, що така ідея викликала негативну реакцію з боку переважної більшості парламентарів, фракція «Голос» вирішила його доопрацювати й знову винести на голосування (планувалося на осінь 2023 р.). Якими мотивами керувалися ініціатори законопроекту не варто обговорювати. Цілком зрозуміло, що вони не дуже переймалися хворими дітьми, їх більше цікавили ось тих 2-3 мільйони громадян, яким нібито це вкрай необхідно. Така цифра, як і сама ініціатива, вказує на бізнесову складову цієї ідеї. Адже ще до вторгнення росіян в Україну 60 заводів заявили про готовність виробляти медичний канабіс (Дячкина, 2023).

З іншого боку – увагу привертає той факт, що при прийнятті такого рішення ігнорується думка суспільства, оскільки спочатку законопроект виноситься в залу парламенту, а потім на громадське обговорення, а не навпаки. І хоча після це було формально виправлено, політики вкотре продемонстрували свою зневагу до тих, чиї інтереси представляють. Варто зауважити, що за даними незалежних експертів «число наркозалежних» сьогодні в Україні «близько 1,5 млн осіб, кількість яких постійно збільшується (8-10% на рік). З них щорічно помирає від наркотиків близько 10-12 тисяч» (Новгородський, 2018). Якщо опиратися на оприлюднені дані, то кількість хворих, що потребують медичного канабісу разом з наркоманами в Україні зростає приблизно до 4 млн, плюс алкогольно залежні, яких тільки у 2004 році офіційно було зареєстровано 700 тис. В умовах війни ця цифра значно перевищить усі прогнозовані показники. Все це прискорить фізичну і психологічну деградацію українського населення і суттєво вплине на демографічну ситуацію, яка уже сьогодні викликає тривогу не тільки у науковців.

Протистояти цьому можна лише сконсолідувавши здорову частину суспільства, здатну продукувати ідеї, створювати нові технології, впроваджувати інновації, підвищувати продуктивність праці не на відсотки, а у рази. В умовах російсько-української війни це стало вкрай необхідним, про що свідчить публікація Головнокомандувача ЗСУ, генерала В. Залужного у виданні «The Economist», де він сказав: «Рівень нашого технологічного розвитку сьогодні вводить в ступор і нас, і наших ворогів» (Ukraine's commander-in-chief, 2023). Ліквідувати це можливо лише через колосальний прорив в системі освіти та інноваціях. В освіті важливо звернути увагу на реалізації блоку завдань, які стосуються організації (оптимізація системи вищої освіти й ліквідації розбалансованості в управлінні), ідеології (актуалізація її історичної, мовної, етнокультурної та медійної складової), науки (не скеровування ЗВО і визначення ефективності їх діяльності за критеріями кількості публікацій на платформах Scopus та Web

of Science, а залучення до співпраці із закордонними університетами та вітчизняними науковими виданнями, значно підвищивши рівень оплати праці науковців). Адже для того, щоб утримувати 10 млн пенсіонерів, при тій кількості працюючих, що сьогодні є, потрібно збільшити частку доданої вартості в одиниці виробленого продукту у декілька разів. Без технологічного прориву здійснити це неможливо. Так ми підійшли до межі виснаження демографічного, технологічного, економічного, військового та інтелектуального капіталу, який в умовах війни відтворювати й накопичувати досить складно.

Однак війна – це лише привід для ефективних політичних рішень і заміни неефективних практик господарювання, які гальмують розуміння реальності в базових елементах її стратегічної перспективи. А все тому, що «національні лідери, лише за рідкісним виключенням, здатні застосувати свою стратегічну проникливість навіть якщо вони її мають. Щоб зберегти владу й авторитет, демократичні лідери повинні слідувати прямолінійній логіці консенсусної політики» (Литвак, 2003). З цим твердженням Е. Литвака важко не погодитися, оскільки консенсусна політика передбачає діяти не стільки за правилами війни, скільки за правилами миру і їх стратегія, якщо вони її мають, формує тло майбутньої перемоги й ніколи не орієнтується на тактичні невдачі на полі бою. Їх логіка – діяти на випередження, формуючи політичні умови для перемоги, а не поразки. В умовах консенсусної демократії лідерство забезпечує стратегія. Без неї утримати його досить важко, а відтак неможливо забезпечити авторитет собі й своїм рішенням. Це підтвердила і стаття С. Шустера у виданні «The Time», яка зацентрувала на неможливості формувати стратегію президента органом, який фактично перехопив усі важелі управління в державі й не справився (Shuster, 2023).

На фоні зменшення глобального інтересу до війни в Україні президент відчув, що частина світу звикла до неї й переконати її не вдасться (Shuster, 2023). Зміна стратегії, яку пропонує йому офіс не влаштовує, а ні президента, а ні українське суспільство. Нову стратегію потрібно формувати й то негайно. В частині військового протистояння з ворогом її головні складові окреслив генерал В. Залужний, однак все це важко реалізувати без створення зрозумілої суспільству візії майбутнього України принаймні на найближчі десять років. Залужний не займається виробництвом зброї, організацією економіки й не визначає головний вектор зовнішньої політики. Цим займаються інші. І, як би не дивно звучало – питання мови у стосунку до армії, особливо у тій формі, як висловилося І. Фаріон, є не менш важливим, аніж постачання зброї й підтримка союзників. Але воно не вирішується силою примусу без врахування ідеологічної складової, яка відображена у відповідній гуманітарній, в тому числі

й інформаційній політиці держави, в основі якої лежить чітка історична концепція, гранд-нарратив, який відштовхується не від XVI століття, як це вирішили чиновники із Міністерства освіти України, а бере початок від моменту зародження української нації й держави.

Однак характер цієї дискусії тісно прив'язаний до історичного дискурсу, який формується не тільки істориками. Українська історія має сформувати свій гранд-нарратив, який не є конкретним текстом, а системою «координат, у якій пишуться історичні тексти» (Казаков, 2015), і який відповідає сьогodнішньому етапу розвитку українського суспільства.

Мова – це також історія і вона не може існувати поза цією «системою координат» ще і тому, що є формою передачі смислів і в цьому головна причина суперечок в інформаційному просторі України, які ніяк не можуть перерости в дискусію. Суперечки не відпускають в сучасність, тримаючи нас в межах дискурсу XIX століття. І головна причина непорозуміння з І. Фаріон – сама природа суперечки. Суперечка примушує сторони, які сперечаються, прийняти ту точку зору, що є сильнішою не з позиції аргументованого обґрунтування, а з позиції емоційного несприйняття, яке до мови, тим більше лінгвістики, стосунку немає. Фаріон пробує пояснити важливість мови в контексті реалій «постсовка», забуваючи, що їх заміна вимагає насамперед довготривалої переоцінки себе в Україні і України в собі, а також переоцінки цінностей. На жаль, цінності, поки що, не пов'язані з екзистенційними мотивами. Не дійшли вони ще й до набуття ваги ціннісного, як і його значущості. Вони лише означають межі смислу, прив'язаного до колективного агрегатора України. Все це, в пориві екзистенційної активності, мусить силою прориватися в глибинні структури свідомості у формі конфлікту форми, а не як конфлікт змісту, що віддзеркалює те, що є, а не те, що має бути. Те в чому ми існуємо сьогодні породжує і корупцію, яка поширюється тільки в умовах ціннісної розбалансованості, руйнуючи екзистенційну основу життя і затримуючи нас в тенетах минулого досвіду.

На все це серйозно впливає і проблема демографії. Зменшення кількості автохтонного населення приводить до розриву з українським світом – процес який безболісно не проходить. Такий розрив відбувається по-різному. Його м'яка форма проходить через прийняття елементів чужого, інколи ворожого як можливого у присутності свого. Це особливо проявляється, коли своє тривалий час «міксувалося» з чужим в умовах системного зросійщення, смислова складова якого прив'язана до ідеологічних концептів «русского мира». Розрив із цим швидким не буде. Він вимагає професійної й тривалої роботи в тому числі й з російським населенням. Методи пропоновані Фаріон не є ефективними уже тому, що заперечують

добровільне прийняття українськості не тільки як історичної, але й як ціннісної категорії.

За даними ООН після завершення війни та повернення біженців в Україні проживатиме 36 млн людей (В Україні проживають, 2023). Так, звичайно не багато, але в сучасних умовах справа не у кількості населення, а в його якості, а також технологія, якими країна володіє. Графіки, що розміщуються на шпальтах наукових видань і обговорюються у ЗМІ, не відображають реальної картини у сфері народонаселення, а лише вказують на окремі тенденції, спрогнозувати подальший розвиток яких неможливо. Висновок з аналізу оприлюднених і обговорюваних матеріалів може бути невтішним, але не критичним. Довоєнний світ зруйновано і новий вибудовуватиметься, враховуючи межу розлому між Росією та Україною, між Західною і Східною цивілізаціями, і залежатиме від того куди буде рухатися Росія, якщо збереже свою цілісність, куди буде рухатися світ. Прогнози Ф. Шабанова також не є переконливими, до того ж те, що він друкує і розповідає у соціальних мережах не завжди знаходить наукове підтвердження. Навпаки, досить часто не є виправданим. Його концепт «Ватикан і Англосакси», між якими прослідковується лінія протистояння не варто абсолютизувати навіть, якщо таке протистояння й існує. XX століття представило не одну геополітичну концепцію і жодна із них повністю себе не виправдала.

Висновки.

Враховуючи викладене вище до екзистенційних викликів, з якими зіткнулася Україна в умовах війни з РФ належать як ті, що сприяють соціальним змінам і підштовхують суспільство до творення систем з великим потенціалом самоорганізації, так і ті, які всіляко гальмують ці процеси. Перші пов'язані з тенденціями самовідновлення, коли зруйнована соціальна система відновлюється відповідно до нових умов, в яких вона опинилася. Інші, відтворюють неефективні соціальні практики, які гальмують розвиток суспільства і не дозволяють йому проявити потужний внутрішній потенціал. До перших належить: а) різке зменшення кількості біженців за кордон. Така тенденція спостерігається, майже в усіх регіонах України, окрім прифронтової зони та захоплених ворогом територій; б) не

дивлячись на досить приязне ставлення до українців насамперед з боку населення європейських країн, спостерігаються часті випадки неможливості адаптуватися до тих умов, які пропонуються на Заході. Така ситуація формує у людей що покинули Україну, бажання повернутися назад і тут будувати своє майбутнє. Застосування неефективних практик прослідковується в: а) інформаційній діяльності Міністерства культури та інформації України про що свідчать дискусії на YouTube – і Телеграм-каналах, шпальтах друкованих та електронних видань, соціальних мережах; б) у відсутності серйозних зрушень в системі освіти, через яку запускаються технології «розм'якшення» українського суспільства, що в умовах війни є вкрай небезпечним. Це формує пацифістські настрої всередині країни й стимулює потік нелегалів чоловічої статі призовного віку за кордон; в) в неефективній роботі українського Парламенту, і функціях Уряду, які перехопив такий собі неконституційний орган як Офіс Президента України. Все це створює конфліктні ситуації в українських структурах влади, які знайшли своє відображення у публікаціях провідних закордонних видань) в загостренні суперечки щодо вживання української мови; д) в уповільненому процесі зміни ціннісних орієнтацій, що підтверджується частим використанням радянських практик у лавах ЗСУ, корупції в органах влади та місцевому самоврядуванні, правоохоронних органах. Все це ускладнюється відсутністю стратегії розвитку країни, візії її майбутнього і чітких перспектив вступу України до ЄС та НАТО.

Задля підвищення легітимності української влади й насамперед Президента, розпочалася дискусія щодо майбутніх виборів, які, з одного боку, неможливо проводити в умовах війни. З іншого – «втома» від війни та події в Близькому Сході, все більше охоплюють західноєвропейський і північноамериканський політиком, примушуючи його до пошуку нових рішень щодо війни, які могли стати більш ефективнішими за попередні. Окрім цього непроста ситуація склалася у сфері економіки та демографії. Це формує серйозні екзистенційні виклики для України в умовах війни й вимагає від політичного керівництва держави рішень, що сприятимуть зменшенню їх негативного впливу.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

- Аналitичний звіт за підсумками опитування «Війна, мир, перемога, майбутнє». (2023). Відновлено з <https://www.opora.ua.org/viuna/analitichnii-zvit-za-pidsumkami-opituvannia-viina-mir-peremoga-maibutnie-24828>
- Ананьїн, В., & Горлинський, В. (2022). Розвиток ідеї екзистенційної безпеки у філософії постмодерну. *Мультиверсум. Філософський альманах, 1(175)*. Відновлено з <https://ela.kpi.ua/bitstream/123>
- Андалицька, І. (2020). Соціологи з'ясували, скільки українців готові воювати у разі вторгнення Росії. Відновлено з <https://www.unian.ua/society/sociologi-z-yasuvali-skilki-ukrajinciv-gotovi-voyuvati-u-razi-vtorgnennya-rosiji-novini-ukrajini-11712958>.
- Баланчук, І. (2022). 92% українців ставляться до Росії погано, але 2% досі ставляться добре. Відновлено з <https://www.pravda.com.ua/news/2022/05/26/7348625/> (35)24.
- Барсукова, О. (2023). Воюють і волонтерять: як війна вплинула на життя українців? *Опитування*. Відновлено з <https://life.pravda.com.ua/society/2023/02/24/253034/>
- Баумейстер, А. (2014). *Буття і благо*. (Монографія). Вінниця: Т.П.Барановська.

- В Україні проживають понад 36 мільйонів людей – ООН. (2023). Відновлено з <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3698384-v-ukraini-prozivaut-ponad-36-miljoniv-ludej-oon.html>
- Всеєвропейське дослідження українців у Європі. (2023). Відновлено з https://ratinggroup.ua/research/ukraine/vse_vropeyske_dosl_dzhennya_ukra_nc_v_u_vrop.html
- Гроф, С. (2019). *Психологія майбутнього. Уроки сучасних досліджень свідомості*. Пер з англ. Львів: Видавництво Tera Incognita
- Грущенко, М. (2023). *Екзистенційні виклики перед Україною. Демографія*. Відновлено з <https://deepstateua.com/iekzistentsialni-vikliki-ukrayini-chastina-i/>
- Даниленко, Л. (2023). *Масові звільнення в українських університетах: "закордон" заважає?* Відновлено з : https://lb.ua/society/2023/10/09/578436_masovi_zvlnennya_ukrainskih.html
- Двадцять четверте загальнонаціональне опитування «Україна в умовах війни». *Настрої та економічне становище населення (5-7 вересня 2023)*. (2023). Відновлено з https://ratinggroup.ua/research/ukraine/dvadcyat_chetverte_zagalnonac_onalne_opituvanny_ukra_na_v_umovah_v_yni_nastro_ta_ekon
- Дворкін, Р. (2000). *Серйозний погляд на права*. Пер. з англ. Київ: Основи.
- Диспенза, Дж. (2019) *Розвивай свій мозок. Наука про зміну мозку*. Пер. з англ. Київ: Форс Україна.
- Дячкіна, А. (2023). *Ничего наркотического, только бизнес. Что даст Украине легализация медицинского каннабиса. Верховная Рада осенью может легализовать медицинский каннабис. Какие перспективы это открывает для бизнеса, какие будут ограничения и как этот рынок работает в мире*. Відновлено з <https://www.epravda.com.ua/rus/publications/2023/08/17/703307/>
- Кабанець, Ю. (2022). *Вплив війни на середню освіту в Україні: виклики та перспективи*. Відновлено з <https://cedos.org.ua/events/vplyv-vijny-na-osvitu-v-ukrayini-vyklyky-ta-perspektyvu/>
- Казаків, М. (2015). *Гранд-нарратив у історії*. Відновлено з <https://commons.com.ua/uk/grand-narativ-u-istoriyi/>
- Коваленко, О. (2023). *У українців почався новий етап ставлення до війни, - експерт*. Відновлено з <https://www.unian.ua/society/adaptaciya-do-vijni-sociolog-rozproviv-cherez-shcho-prohodyat-ukrajinci-12365727.html>
- Кузенко, М. (2023). *Дослідження показало, скільки українців не хочуть повертатися із Польщі*. Відновлено з <https://hvylya.net/uk/news/276899-issledovanie-pokazalo-skilko-ukraincev-ne-hotyat-vozvrashchatsya>
- Литвак, Э. (2003). *Стратегия. Логика войны и мира*. Відновлено з <https://arsennazoyan.files.wordpress.com/2020/03/10412053.a4.pdf>
- Мислюк, А. (2023). *Чотири екзистенційні виклики для України зійшлися в одній точці*. Відновлено з https://censor.net/ru/b3454965https://censor.net/ru/blogs/3454965/chotyry_ekzystentsiyini_vyklyky_dlya_ukrayiny_ziyishlysya_v_odniyi_tochtsi
- Ницше, Ф. (1994). *Воля к власти. Опыт переоценки ценностей*. REFL-book.
- Ніколаєв, Є., Рій, Г., & Шемелинець, І. (2023). *Вища освіта в Україні: зміни через війну: аналітичний звіт*. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка.
- Новгородський, А. (2018). *«Навіщо легалізація наркотиків в Україні: 10 аргументів за і проти!»*. Відновлено з <https://www.pravoconsult.com.ua/shok-legalizatsiya-narkotikiv-v-ukrayini-10-argumentiv-za-i-proti/>
- Оцінка громадянами ситуації в країні та дій влади, довіра до соціальних інститутів (лютий–березень, 2023). (2023). Відновлено з <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-syutatsii-v-kraini-ta-dii-vlady-dovira-d>
- ПТСР та загострення хронічних хвороб: як війна вплине на здоров'я українців. (2022). Відновлено з <https://www.slovoidilo.ua/2022/11/01/infografika/suspilstvo/ptsr-ta-zahostrennya-xronichnyh-xvorob-yak-vijna-vplyne-zdorovya-ukrayinciv>
- Ситнік, О. (2023). *Багатою треба навчати жити спочатку: психотерапевтка про те, як війна змінила українців*. Відновлено з <https://life.ppravda.com.ua/society/2023/02/25/253063/>
- Снайдер, Т. (2019). *Криваві землі: Європа між Гітлером і Сталіним*. Laurus.
- Стружеский, В. (2014). *Онтологія*. Пер. з пол. Київ: ДУХ І ЛІТЕРА, Інститут релігійних наук імені Томи Аквінського.
- Тішнер, Ю. (2019). *Філософія драми. Переклад з пол.* Київ: ДУХ І ЛІТЕРА,
- Толле, Е. (2018). *Нова Земля. Усвідомлення життєвої мети*. Експерт Толле. Пер. з англ. Львів: Видавництво Terra incognita.
- Університет. *Минуле, сьогодні, майбутнє – лекція Андрія Баумейстера*. (2021). Відновлено з <https://youtu.be/YWCvy8bk9vQ?si=V6mhZ2JSiNRkh43F>
- Хайдегер, М. (1993). *Бытие и время. Статьи и выступления*. Пер. с нем. Республика.
- Шевченко, О., & Лазур, В. (2023). *Медицинний каннабіс хочуть легалізувати. Хто за, а хто проти? А головне – чому?* Відновлено з <https://www.radiosvoboda.org/a/medichnij-kanab%D1%96s-hochut-legal%D1%96zuvati-hto-za-a-hto-proti-a-golovne-chomu/31315003.html>
- Шимків, Н. (2018). *Усім, крім вас. За що викладачі університетів ображені на Кабмін*. Відновлено з https://lb.ua/society/2018/10/10/409629_usim_krim_vas_shcho_vikladachi.htm
- Яковенко, Н. (2008). *Українська шляхта кінця XIV – до середини XVII століття. Волинь і Центральна Україна*. Київ, Критика.
- Butler, J. (1999). *Gender trouble: feminism and subversion of identity*. New York; London: Routledge.
- Duchi, F. (2019). *The 'call-out culture' controversy: An identity-based cultural conflict*. Retrieved from https://www.academia.edu/41128832/The_call_out_culture_controversy_An_identity_based_cultural_conflic
- Huntington, P. S. (1996). *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. New York, NY: Simon and Schuster.
- Kasianov, G. (2022). *The War Over Ukrainian Identity Nationalism, Russian Imperialism, and the Quest to Define Ukraine's History*. *Foreign Affairs*. May 4, 2022. Retrieved from <https://www.foreignaffairs.com/>
- Shuster, S. (2023). *'Nobody Believes in Our Victory Like I Do.'* *Inside Volodymyr Zelensky's Struggle to Keep Ukraine in the Fight*. Retrieved from <https://time.com/6329188/ukraine-volodymyr-zelensky-interview/>
- Ukraine's commander-in-chief on the breakthrough he needs to beat Russia. General Valery Zaluzhny admits the war is at a stalemate*. (2023). Retrieved from <https://www.economist.com/europe/2023/11/01/ukraines-commander-in-chief-on-the-breakthrough-he-needs-to-beat-russia>

REFERENCES

- Analytical report based on the results of the "War, Peace, Victory, Future" survey*. (2023). Retrieved from <https://www.oporaua.org/viyna/analitichnij-zvit-za-pidsumkami-opituvannia-viina-mir-peremoga-maibutnie-24828>
- Ananyin, V., & Gorlynskyi, V. (2022). Development of the idea of existential security in postmodern philosophy. *Multiverse. Philosophical Almanac*, 1(175). Retrieved from <https://ela.kpi.ua/bitstream/123>
- Andalitska, I. (2020). *Sociologists found out how many Ukrainians are ready to fight in case of Russian invasion*. Retrieved from <https://www.unian.ua/society/sociologi-z-yasuvali-skilki-ukrajinciv-gotovi-voyuvati-u-razi-vtorgnennya-rosiji-novini-ukrajini-11712958>

- Balanchuk, I. (2022). *92% of Ukrainians have a bad attitude towards Russia, but 2% still have a good attitude*. Retrieved from <https://www.pravda.com.ua/news/2022/05/26/7348625/> (35)24.
- Barsukova, O. (2023). *They fight and volunteer: how did the war affect the lives of Ukrainians? Poll*. Retrieved from <https://life.pravda.com.ua/society/2023/02/24/253034/>
- Baumeister, A. (2014). *Being and good*. (Monograph). Vinnytsia: T.P. Baranovska.
- Butler, J. (1999). *Gender trouble: feminism and subversion of identity*. New York; London: Routledge.
- Citizens' assessment of the situation in the country and the actions of the authorities, trust in social institutions (February–March, 2023)*. (2023). Retrieved from <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-sytuatsii-v-kraini-ta-dii-vlady-dovira-d>
- Danylenko, L. (2023). *Mass dismissals in Ukrainian universities: does "abroad" interfere?* Retrieved from: https://lb.ua/society/2023/10/09/578436_masovi_zviltennya_ukrainskih.html
- Dispenza, J. (2019). *Grow Your Brain*. The science of changing the brain. Trans. with English. Kyiv: Force Ukraine.
- Duchi, F. (2019). *The 'call-out culture' controversy: An identity-based cultural conflict*. Retrieved from https://www.academia.edu/41128832/The_call_out_culture_controversy_An_identity_based_cultural_conflict
- Dworkin, R. (2000). *A serious view of rights*. Trans. from Eng. -Kyiv: Basics.
- Dyachkina, A. (2023). *Nothing narcotic, just business. What will legalization of medical cannabis give to Ukraine. The Verkhovna Rada may legalize medical cannabis in the fall. What prospects does it open for business, what are the limitations and how does this market work in the world*. Retrieved from <https://www.epravda.com.ua/rus/publications/2023/08/17/703307/>
- Grof, S. (2019). *Psychology of the future. Lessons from modern studies of consciousness. Per from Eng*. Lviv: Tera Incognita Publishing House.
- Heidegger, M. (1993). *Being and time. Articles and speeches*. Trans. with German Republic.
- Hrushchenko, M. (2023). *Existential challenges before Ukraine. Demographics*. Retrieved from <https://deepstateua.com/iekzistentsialni-vikliki-ukrayini-chastina-i/>
- Huntington, P. S. (1996). *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. New York, NY: Simon and Schuster.
- Kabanets, Yu. (2022). *The impact of war on secondary education in Ukraine: challenges and prospects*. Retrieved from <https://cedos.org.ua/events/vplyv-vijny-na-osvitu-v-ukrayini-vyklyky-ta-perspektyvy/>
- Kasianov, G. (2022). *The War Over Ukrainian Identity Nationalism, Russian Imperialism, and the Quest to Define Ukraine's History. Foreign Affairs*. May 4, 2022. Retrieved from <https://www.foreignaffairs.com/>
- Kazakov, M. (2015). *Grand narrative in history*. Retrieved from <https://commons.com.ua/uk/grand-narativ-u-istoriy/>
- Kovalenko, O. (2023). *Ukrainians have begun a new stage of attitude towards war; - the expert*. Retrieved from <https://www.unian.ua/society/adaptaciya-do-vijni-sociolog-rozpoviv-cherez-shcho-prohodyat-ukrajinci-12365727.html>
- Kuzenko, M. (2023). *The study showed how many Ukrainians do not want to return from Poland*. Retrieved from <https://hvylya.net/uk/news/276899-issledovanie-pokazalo-skolko-ukraincev-ne-hotyat-vozvrashchatsya>
- Litvak, E. (2003). *Strategy. The logic of war and peace*. Retrieved from <https://arsennazoyan.files.wordpress.com/2020/03/10412053.a4.pdf>
- More than 36 million people live in Ukraine - UN*. (2023). Retrieved from <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3698384-v-ukraini-prozivavut-ponad-36-miljoniv-ludej-oon.html>
- Myslyuk, A. (2023). *Four existential challenges for Ukraine converged at one point*. Retrieved from https://censor.net/ru/b3454965https://censor.net/ru/blogs/3454965/shotyry_ekzstentsiyini_vyklyky_dlya_ukrayiny_ziyishlysia_v_odniyi_tochti
- Nietzsche, F. (1994). *The will to power. The experience of revaluation of values*. REFL-book.
- Nikolaev, E., Riy, G., & Shemelinet, I. (2023). *Higher education in Ukraine: changes due to the war: an analytical report*. Kyiv: Borys Grinchenko Kyiv University.
- Novgorodsky, A. (2018). *"Why legalize drugs in Ukraine: 10 arguments for and against!"*. Retrieved from <https://www.pravoconsult.com.ua/shok-legalizatsiya-narkotikiv-v-ukrayini-10-argumentiv-za-i-proti/>
- Pan-European study of Ukrainians in Europe*. (2023). Retrieved from https://ratinggroup.ua/research/ukraine/vse_vropeyske_doslidzhennya_ukra_nc_v_u_vrop.html
- PTSD and exacerbation of chronic diseases: how the war will affect the health of Ukrainians*. (2022). Retrieved from <https://www.slovo-idilo.ua/2022/11/01/infografika/suspilstvo/ptsr-ta-zahostrennya-xronichnyx-xvorob-yak-vijna-vplyne-zdorovya-ukrayincziv>
- Shevchenko, O., & Lazur, V. (2023). *They want to legalize medical cannabis. Who is for and who is against? And most importantly - why?* Retrieved from <https://www.radiosvoboda.org/a/medichnij-kanab%D1%96s-hochut-legal%D1%96zuvati-hto-za-a-hto-proti-a-golovne-chomu/31315003.html>
- Shuster, S. (2023). *'Nobody Believes in Our Victory Like I Do.' Inside Volodymyr Zelensky's Struggle to Keep Ukraine in the Fight*. Retrieved from <https://time.com/6329188/ukraine-volodymyr-zelensky-interview/>
- Shymkiv, N. (2018). *Everyone but you. Why are university teachers offended at the Cabinet of Ministers*. Retrieved from https://lb.ua/society/2018/10/10/409629_usim_krim_vas_shcho_vikladachi.htm
- Snyder, T. (2019). *Bloodlands: Europe between Hitler and Stalin*. Laurus.
- Struzhevsky, V. (2014). *Ontology*. Trans. with pol. Kyiv: SPIRIT AND LETTER, Thomas Aquinas Institute of Religious Sciences.
- Sytnik, O. (2023). *Many need to be taught to live first: a psychotherapist about how the war changed Ukrainians*. Retrieved from <https://life.pravda.com.ua/society/2023/02/25/253063/>
- The twenty-fourth nationwide survey "Ukraine in the conditions of war". Moods and economic situation of the population (September 5-7 (2023))*. (2023) Retrieved from https://ratinggroup.ua/research/ukraine/dvadcyat_chetverte_zagallonac_onalne_opituvanny_ukra_na_v_umovah_v_yni_nastro_ta_ekon
- Tishner, Yu. (2019). *Philosophy of drama*. Translation from pol. Kyiv: SPIRIT AND LETTER.
- Tolle, E. (2018). *New Land. Awareness of life purpose*. Eckhart Tolle. Trans. from Eng. Lviv: Terra incognita Publishing House.
- Ukraine's commander-in-chief on the breakthrough he needs to beat Russia. General Valery Zaluzhny admits the war is at a stalemate*. (2023). Retrieved from <https://www.economist.com/europe/2023/11/01/ukraines-commander-in-chief-on-the-breakthrough-he-needs-to-beat-russia>
- University. Past, present, future - a lecture by Andrii Baumeister*. (2021). Retrieved from <https://youtu.be/YWCvy8bk9vQ?si=V6mhZ2JSiNRkh43F>
- Yakovenko, N. (2008). *Ukrainian nobility of the end of the 14th - to the middle of the 17th century. Volyn and Central Ukraine*. Kyiv, Kritika.